

şur mahfazalarında, yazı takımlarında, cep ve koyun kuburlarında uygulanmış, mukavva ve deri eşya üzerinde, cilt kapaklarında da kullanıldığı görülmüştür. Edirnekârî bezemeler, ahşap işlerinde oymalarla süslenmiş veya düz bırakılmış zeminler üzerine tatbik edilmiştir. Geometrik motiflere çok az yer verilmiş, özellikle bu tekniğin revaçta olduğu geç devirlerde rûmî gibi klasik motiflerin yanı sıra Avrupa'nın etkisiyle biçimlenen barok ve rokoko üslûplarında lâle, süm-bül, karanfil, çiçek buketi ve çeşitli meyve motifleri tercih edilmiştir. Bu arada yer yer gölge veren renklerle çiçeklere boyut da kazandırılmıştır.

Edirnekârî bezemeli ahşap eserlerde oyma tekniği daha çok sini altlıklarında, kavukluklarda, tavanlarda ve trabzan ayaklarında uygulanmıştır. Sini altlıkları tamamıyla Edirne'ye has bir oyma tekniğinde yapılmış, çok köseli alt kısmın üzerine düz ve bezemesiz bir tahta oturtularak yan cephelerde oyma motifler belirli aralıklarla tekrarlanmıştır. Kavukluklarda zemin yeşil renge boyanmış, üzerine altın yaldızla çiçekler yapılmış, ayrıca küçük bir çerçeve içerisine de "mâşallah" yazılmıştır. Edirne evlerinin en belirgin özelliği olan tavanlarda XIX. yüzyıldan itibaren rokoko üslûbu hâkim olmuş ve bitkisel motiflere geniş yer verilmiştir. Edirne'de bu üslûpta yapılmış en eski eseri bulmak çok güçtür; Edirne Sarayı'nda, Cihannümâ Kasrı'nda ve Kum Kasrı'ndaki edirnekârî tavanlar günümüze ulaşmamıştır. Oyma motifli edirnekârî ahşap işlerinin en güzel örnekleri trabzan ayaklarında görülür. Bunlarda oyma veya alçak kabartma olarak bütün yüzeyler bitkisel motiflerle süslenmiş, parlak renklerle boyanmıştır. Bunun yanı sıra Edirne Müzesi'nde pek çok örneği görülen divanlar, pencere pervazları, yüklükler ve köşe dolapları da açık yeşil, kirli sarı, mavi renklerde bitkisel motiflerle bezenmiştir. Ahşap eserlerde daha çok altın yaldız, yeşil, susam yeşili, mor, sarı, safran, kahverengi ve kırmızı renklerle değişik tonlarda bitkisel bezeme üzerinde kullanılmıştır. Edirnekârî yazı çekmeceleri de XVIII-XIX. yüzyıllarda çok meşhur olmuştur. Bu çekmecelerin yapılarındaki incelik, boyalarındaki parlaklık ve uyum dikkat çekmektedir. Bazılarının kapaklarına madenî parçalar yerleştirilmiş, böylece ahşap ve maden birleştirilerek daha güzel

bir görünüm sağlanmıştır. Edirne Müzesi'ndeki 1283, 1286 ve 1288 envanter numaralarına kayıtlı eserler bu türdeki en güzel örnekler arasındadır. Kökeni Osmanlı saray nakkaşlığına ve tezhipçiliğine dayanan bu bezeme tekniği yer yer halk sanatına da yaklaşmıştır. Edirnekârî lake kap ve kutular Edirne'de özellik kazanmış, ülkenin birçok yerinde de kopya edilmiştir. Bununla beraber Edirne'de yapılanlardaki sadelik ve sanat olgunluğu diğerlerinde görülmemekte, ancak İstanbul'da yapılanların da nisbeten itinalı oldukları dikkat çekmektedir.

Ahşabın yanı sıra cilt kapaklarında da edirnekârî kullanılmış ve bezemeler vernikle parlatılarak ortaya daha gösterişli eserler çıkarılmıştır. Ciltlerdeki edirnekârî çiçek ve buketler ilk bakışta kaba görünürlerse de terkip ve renk hususlarında büyük bir olgunluğa erişmişlerdir. XVIII. yüzyıldan itibaren dinî ve tasavvufî eserlerin baş ve sonralarındaki sayfaların edirnekârî üslûpta çiçek ve buketlerle bezenmesi de âdet haline gelmiştir. Günümüze ulaşabilen en eski örnekler III. Murad döneminde (1574-1598) yapılmış ciltlerdir. Yûsuf-i Mısırî, Ali Üsküdarî, Seyyid Ahmed, Mustafa Edirnevî, Mustafa Nakşî, Seyyid Mustafa, Seyyid Hâfız isimleri bilinen edirnekârî cilt ve tezhip ustalarıdır. Bunların yanı sıra Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kütüphanesi'nde 2653 envanter numaralı Sultan III. Ahmed'in tuğrasını taşıyan albümün lake kapağı 1140 (1727-28) tarihli olup Ahmed adlı bir sanatkârın elinden çıkmıştır. Hacı Ömer adlı ustanın XVIII. yüzyılın sonlarına ve XIX. yüzyılın başlarına ait rokoko çekmeceleri de edirnekârî üslûbun en güzel örnekleri arasındadır. Bunların yanı sıra Hâşim Dede, Hacı Dede, Hacı İbrâhim, Mehmed Şükrü, Seyyid ve Edirnevî Mustafa, Mehmed Vehbi, Derviş Safâî, Nasuhzâde Kalenderoğlu, Zihnezâde tanınmış sanatçılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Can Kerametli, "Osmanlı Devri Ağaç İşleri, Tahta Oyma, Sedef, Bağ ve Fildişi Kakmalar", *Tet.D.*, sy. 4 (1962), s. 5-13; Sabahattin Türkoğlu, "Edirne Müzesinde Bulunan Edirnekârî Ağaç İşlemeleri", a.e., sy. 10 (1968), s. 67-74; A. Süheyl Ünver, "Edirne Medeniyetimiz ve Tezyini Misalleri", *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 233-253; a.mlf., "Türk Sanat Tarihinde Edirnekârî Lâke İşleri ve Sanatkârlar", *VD*, VI (1965), s. 15-20.

ERDEM YÜCEL

EDİRNELİ NAZMÎ

(ö. 967/1559'dan sonra)

Mecmau'n-nezâir adlı eseriyle tanınan divan şairi.

Edirne'de doğdu, asıl adı Mehmed'dir. Kaynaklarda ailesi ve hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Şuarâ tezkirelerinde kuloğlu zümresinden gösterildiğine bakılarak (meselâ bk. Âşık Çelebi, vr. 136^b; Kinalızâde, II, 996) bir yeniçerinin oğlu olduğu tahmin edilebilir. Divanında yer alan bazı manzumelerinden (bk. İÜ Ktp., TY, nr. 920, vr. 628^a) Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerinde orduda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda onun XV. yüzyılın sonlarında doğduğunu söylemek mümkündür. Edirneli Nazmî, Kanûnî Sultan Süleyman'ın birçok seferine (bk. *Divan*, vr. 628^a) yeniçeri olarak katıldı. Bir müddet ahkâm kâtipliği görevinde de bulunduktan sonra silâhdar sınıfına dahil oldu. Ömrünün sonlarına doğru Vezir Rüstem Paşa'nın mürşidi Nakşibendî şeyhi Filibeli Mahmud Baba Efendi'nin himayesini gördü. Ölüm tarihini bazı kaynaklar 955 (1548) (Riyâzî, vr. 141^a; *Sicill-i Osmânî*, IV, 560; *Osmanlı Müellifleri*, II, 436), bir kısmı da 996 (1588) olarak (Hammer, III, 61; Gibb, III, 204) kaydetmektedir. M. Fuad Köprülü şairin divanındaki tarih manzumelerine dayanarak onun 962'den (1555) sonra ölmüş olabileceğini ileri sürmüştü de (*Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, s. 58) daha sonra ele geçen, 967'de (1559) tamamladığı *Pend-i Attâr Tercümesi* adlı eseri bu tahminin doğru olmadığını ortaya koymuştur. Bu durumda şairin 967 yılından sonra vefat ettiği kesinlik kazanmaktadır.

Çok şiir yazar ve edebî sanatların hemen hepsine örnek vermek maksadıyla en basit ve en yaygın mazmunları sık sık tekrarlayan Nazmî'nin şairlik yönü oldukça zayıftır. Nitekim tezkire müellifleri onun devrinde tanınmış bir şair olmadığını bildirirler (Ahdî, vr. 193^b; Kinalızâde, II, 996). Bazı kaynaklar, Nazmî'nin İranlı müellif Vahid-i Tebrîzî'nin *Risâle-i 'Arûz* adlı eserindeki her bahre "elif" kafiyesinde bir gazel yazdığını ve yeni bahirler icat ettiğini belirtirler (Latîfî, s. 340). Edirneli Nazmî'nin Türk edebiyatı tarihi bakımından asıl önemi, *Mecmau'n-nezâir* adlı eseri ve sade Türkçe ile (Türkî-i basit) kaleme aldığı şiirlerinden ileri gelmektedir.

Divan şiirinin oluşum sürecinde Türkçe kelimeler aruz ölçüsüne uydurulamadığından bunların yerine Arapça, Farsça kelime ve şekiller çokça kullanılmış, bu dillerden giren unsurlarla Türkçe ağır bir dil görünümü kazanmıştı. XV. yüzyılın sonlarında Aydınî Visâlî bu dile tepki olarak sade Türkçe ile bazı manzumeler kaleme almıştı. XVI. yüzyılda, Visâlî'nin başlattığı bu akımı devam ettirmeye çalışan Tatavlı Mahremî ile Edirneli Nazmî, yabancı kelimelerden mümkün olduğu kadar uzak, terkipsiz, teşbihleri Türk zevkine uygun şiirler yazdılar. Kaynakların, muhtemelen sanat bakımından fazla bir değer taşımadıkları için söz etme gereğini duymadığı bu manzumeler, Eski Anadolu Türkçesi devresinin dil özelliklerini aksettirmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Eserleri. 1. Mecmau'n-nezâir*. Nazmî'nin, gerek sağlığında gerekse ölümünden sonra kendisine şöhret kazandıran en önemli eseri olan bu mecmuuda 243 şairin şiirleriyle bunlara çeşitli şairlerin yazdıkları nazîrelerin yanı sıra Nazmî'nin de 203 nazîresi bulunmaktadır. *Mecmau'n-nezâir*'in Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed, nr. 2644), Nuruosmaniye (nr. 4222), Millet (Ali Emîrî, Manzum, nr. 683, 684, iki cilt halinde), Manisa Muradiye (Çaşnigîr, nr. 18) ve Viyana Devlet (Flügel, I, 693) kütüphanelerinde nüshaları bulunmaktadır. 2. *Divan*. Kaynaklarda Nazmî'nin büyük bir divan tertip ettiği belirtilmiş de 1926 yılında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi tarafından satın alınincaya kadar bu divan ele geçmemişti. İlk defa M. Fuad Köprülü tarafından inceleme konusu yapılan ve 45.000

beyti aşkın hacmiyle en geniş Türkçe divan olarak kabul edilen eserin (Köprülü, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, s. 65) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde birbirinden farklı iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan Köprülü'nün incelemesine esas olan müellif hattı nüsha (TY, nr. 920), her sayfasında ortalama otuz beş beyit bulunan 644 varaktan meydana gelmektedir. Şairin birçok nazîresini de ihtiva eden bu nüshanın sonunda yer alan tarih manzumeleri oldukça önemli bir yekün tutmaktadır. 945-962 (1538-1555) yılları arasında meydana gelen olaylarla ilgili bu manzumelerden kendisinin dostları, hâmleri, devrin önemli simaları, sanatkârları hakkında bilgi edinmek mümkündür. Bu nüshanın çeşitli yerlerine serpiştirilmiş olan "Türkî-i Basîf" başlığı altındaki manzumelerden bir terciibend, bir kaside, bir müstezad, yedi murabba, iki muhammes, müfredler (56 adet, tek numara altında kayıtlı), bir mev'ize ve 272 gazelden oluşan 286 tanesi M. Fuad Köprülü tarafından toplanarak *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basîf* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1928). Eserin diğer nüshası (TY, nr. 1636), her sayfası yirmi bir beyit ihtiva eden 119 varaktan oluşmaktadır. Bu nüshada kasideler, nazîreler, tarih manzumeleri ve müfredler bulunmamakta, daha çok "Türkî-i Basîf" türü manzumeler yer almaktadır. 3. *Pend-i Attâr Tercümesi*. Ferîdüddin Attâr'a nisbet edilen 910 beyitlik *Pendnâme*'nin genişletilerek yapılmış bir tercümesidir. Aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla kaleme alınan bu çeviri 3000 beyitten oluş-

maktadır. Eserdeki, "Oldu pes dokuz yüz altmış yedi tâ / Hicret-i ser-hayl-i cem'-i enbiyâ // Hem Haleb şehrinde erdi âhire / Geldi bâtin âleminden zâhire" beyitlerinden, tercümenin 967'de (1559) Halep'te tamamlandığı anlaşılmaktadır. Eserin bilinen tek nüshası, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi yazmaları arasında bulunmaktadır (Muzafer Ozak Kitapları, nr. I/1061). Hasibe Maziçoğlu, ince bir ta'lik kırmızı ile 968'de (1560) istinsah edilmiş doksan sekiz varaktan ibaret olan bu nüshayı ve eseri tanıtan bir makale yayımlamıştır (bk. bibl.).

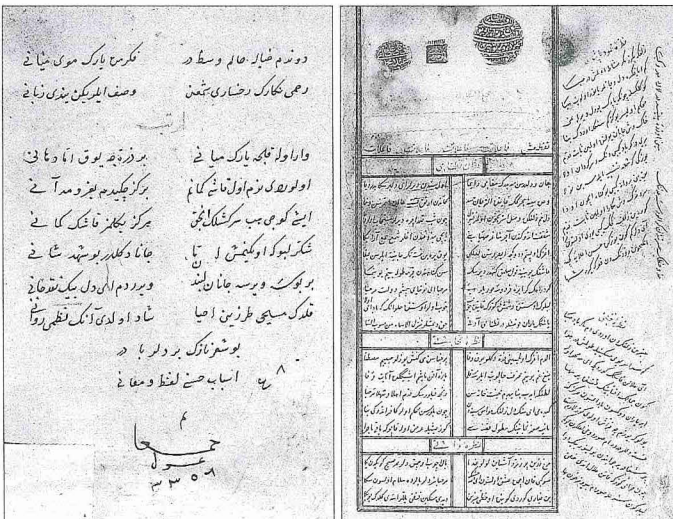
Latîfî'nin, "Sâbikan der-i devlette ahkâm kâtiplerinden ve erbâb-ı kalemin münşî ve musâhiblerinden idi" ifadesiyle (*Tezkire*, s. 340) şairin kendisinin inşâ sahasında da maharetli olduğunu ifade eden beyitleri (*Divan*, vr. 628^a), onun münşeât mecmuası türünden bir eserin olabileceğini akla getirmekteyse de böyle bir eser henüz ele geçmemiştir (bk. Erzi — İlaydın, XXI/82, s. 222).

BİBLİYOGRAFYA :

Edirneli Nazmî, *Divan*, İÜ Ktp., TY, nr. 920, vr. 628^a; Sehi, *Tezkire*, s. 133; Latîfî, *Tezkire*, s. 340; Aşık Celebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 136^b; Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 774, vr. 193^{a-b}; Ali, *Kühü'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 420^a; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 996; Riyâzî, *Riyâzû's-suarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 141^a; Hammer, *GOD*, III, 61; Flügel, *Handschriften*, I, 693; Gibb, *HOP*, III, 203-204; Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 10392, s. 561; *Sicill-i Osmânî*, IV, 560; Osmanlı Müellifleri, II, 436; M. Fuad Köprülü, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basîf*, İstanbul 1928; a.mlf., *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1934, s. 132-133; a.mlf., "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirlerinden Edirneli Nazmî", *HM*, V/107 (1928), s. 42-44; V/108 (1928), s. 62-63; Sadettin Nüzhet Ergun, *Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1931, s. 215-216; Nihal Atsız, *XVI'ncı Asır Şairlerinden Edirneli Nazmî'nin Eseri ve Bu Eserin Türk Dili ve Kültürü Bakımından Ehemmiyeti*, İstanbul 1934; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 195; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 386; Banarlı, *RTET*, I, 622-623; Adnan Erzi — Hikmet İlaydın, "XVI. Asra Ait Bir Münşeât Mecmuası", *TTK Belleten*, XXI/82 (1957), s. 222; Hasibe Maziçoğlu, "Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attâr Çevirisi", *Türkoloji Dergisi*, VII, Ankara 1977, s. 47-53; Kemal Silay, "The Türki-i Basit Movement and Its Significance for Turkish Language Reform", *TSAB*, XVII/1 (1993), s. 123-129; Kâmûsü'l-a'lâm, VI, 4589, 4590; Fevziye Abdullah Tansel, "Nazmî", *JA*, IX, 145-147; T. Menzel, "Nazmî", *EI²* (İng.), VII, 1055; *TA*, XXV, 161; *TDEA*, VI, 546.

MUSTAFA ÖZKAN

Edirneli Nazmî'nin *Mecmau'n-nezâir* adlı eserinin ilk ve son sayfaları (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4222)